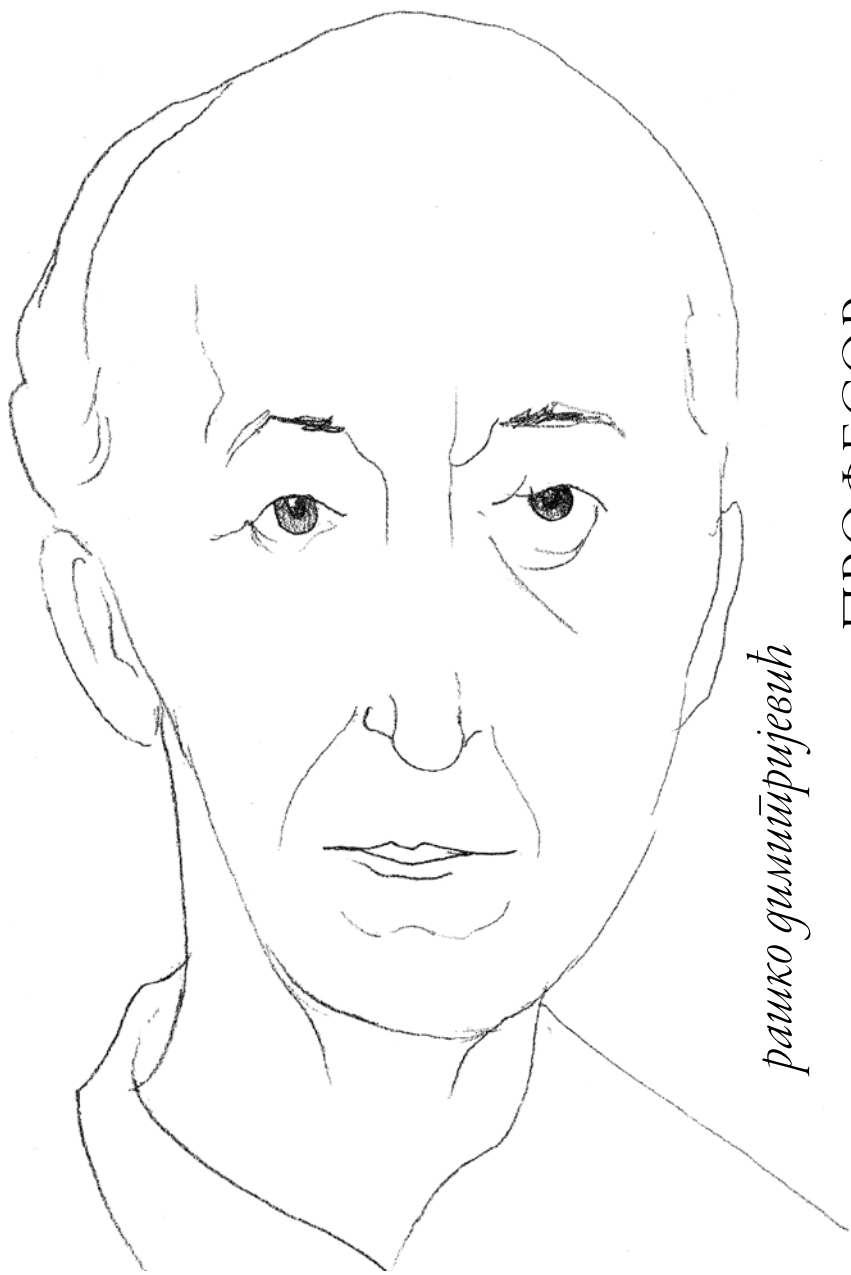

Сан

Рашко димитријевић

ПРОФЕСОР

Кад је средином прошлога века, на тадашњој Академији за позориште, филм, радио и телевизију – смештеној у строгоме центру, надомак шеталишта у Кнез Михајловој улици, у трошној згради у којој се налазило и стовариште робне куће са намештајем! – основана нова класа за Драматургију (о, зар смо већ толико стари да своје трајање меримо вековима?), први професори били су људи зашли у године, оронули као та зграда, сви одавно у пензији. Они од својих студената, скупљених с конца и конопца – песника, новинара, критичара, признатих драмских писаца овенчаних наградама али и несвршених гимназијалаца! – нису тражили ништа, сем да им поклоне мало пажње, а нудили су им као на длану своје богато животно и уметничко искуство...

На њиховим часовима могло се чути и оно што се није могло прочитати у уџбеницима, па чак ни у књигама које су ти људи писали: мудрост је из старих професора капала као смола из старих стабала – ко би пропустио неки њихов час, имао је разлога

да се каје читавог живота, пропуштено се није могло надокнадити!

Током дана проведеног на старој Академији – јер предавања и вежбе у тој необичној школи трајали су од раних јутарњих часова до касних вечерњих сати – студенти и професори Академије пели су се неокреченим степеништем до својих неудобних канцеларија и слушаоница расутих по међуспрату, сударајући се са задиханим радницима огрнутим плавим мантилима, који су преносили горе-доле дрвене столице, гломазне троседе, кухињске ормане, кожане фотеле и салонска огледала: осећали су се као на позоришној сцени окружени реквизитима, личили су на статисте који свакодневно учествују у извођењу неке антидраме Јонеска или Бекета, писаца који су улазили у театарску моду истовремено кад и класа за Драматургију...

Ректор Академије био је песник Душан Матић, надреалиста који је веровао да нам се чуда стално догађају, само што их ми не примећујемо – он нам је, на свој начин, предавао светску књижевност.

– Знате ли зашто су тако лепис описи балова у романима Лава Толстоја? – питао нас је. – Па, покушајте да замислите грофа Толстоја у Јасној пољани? Он ту живи богу иза леђа, окружен кравима и мужицима одевеним у крпе. А његова супруга Софија Толстој добија поштом, у тој забити, модне журна-

ле из Париза. Прелиставјући их, поред стајског ђубрива, гроф је маштао о сјају и раскоши. Замишљао је балове који су били много раскошнији од дворских балова у Москви. Само је машта могла избавити грофа Толстоја од чамотиње Јасне пољане.

О чему ли је маштао Матић међу орманима, полицама и троседима?

Српски надреалисти, сви редом, били су маже-ни и пажени од стране режима: Александар Вучо био је министар за културу и седео је у кабинету са намештајем у дуборезу, Марко Ристић је био именован за амбасадора у Паризу (мада су многи сматрали да би баш Душан Матић био идеална личност за тај посао!), Коча Поповић је имао чин генерала – јер, радо иде Србин у крајнике! – и догурао је до потпредседника Републике, а дрчни Оскар Давичо био је арбитар без портфеља у свету уметности...

Матић је био презадовољан животарењем на Академији.

– Овај социјализам, хвала Богу, измислио је посао који као да је створен за мене! – говорио је.

Никад се није пожалио да је био скрајнут у складиште намештаја – био је ректор Академије све до пензије. Док се Марко Ристић шетао по Монмартру са Бретоном и Аполинером, Матић је са Бранком Ђопићем читао песме градитељима у Кучају и на

Власини, кројећи успут – од пене и од сна! – Анине балске хаљине...

За то је постојао и те како добар разлог: Матићев рођени брат био је официр краљеве гарде који је, после рата, емигрирао у Париз. То је Душану Матићу, за сва времена, затворило врата париске амбасаде, у којој се настанио Марко Ристић. Мада се Матић одрекао брата, са којим до краја живота није одржавао никакве контакте, није вредело!

Матић је налазио утеху, пишући песме и есеје у свом удобном стану код Ботаничке баште, окружен женама које су бринуле о њему. Временом се претворио у велико размажено дете – јер, као што рече Сингер, „у кући без деце мушкарац постаје дете“. Прозрачна Матићева супруга госпођа Лела и њена одана помоћница коју су сви звали Мара, умотавале су Матића у вунене шалове, пазећи да песник не назебе кад се отворе прозори и кад у њихов дом продре свежина из Ботаничке баште. Тако је настао песнички мит о „Матићевом шалу“, који се кад је Матић умро претворио у култну књижевну награду, коју је Драшко Ређеп додељивао младим поетама...

Породичне вечере код Матићевих, на које су били позивани угледни гости, глумци и књижевници, представљале су један од тих преживелих ритуала старог грађанског живота. Сам Матић, мада није био велики гурман, дириговао је тим кулинарским

седељкама. Није подносио да се спремљена храна чува у фрижидеру – тек на једвите јаде, после силних Лелиних и Мариних наговора, пристао је да се то чудо унесе у њихову кућу! – али је и даље упорно тврдио да јело које се изнесе из фрижидера губи свој прави укус и, што се тога тиче, био је сасвим у праву.

Матић, то велико дете, био је омиљен код студентата Академије. Он је умео да на духовит начин одговори на свако питање па чак и кад смо га једнога јутра – загрејани за „политичко позориште“ – упитали, млади и надобудни: треба ли оперу, као жанр, протерати са сцене Народног позоришта?

– Немојте то да радите, децо! – замолио нас је стари надреалиста. – У којој још уметности можете видети и чути мртваца како пева из гроба? То може да се доживи још само у опери... Ја се увек искидам од смеха кад дође та сцена. А ви хоћете да ме лишите тог задовољства!

Оснивач класе Драматургије био је свестрани Јосип Кулунџић. Кад би дошло пролеће, он нас је изводио из мемљиве учионице на чист ваздух, држао нам је часове у кафани „Пролеће“ – за кафанским столом, уз понеко пиће, давао нам је корисне драматуршке савете. Пред испит би свакоме од нас рекао шта ће га, сутра, питати пред комисијом.

– Ја знам да ви све то знате... – говорио нам је, лукаво жмиркајући, као да нам се извињава. – Али, зна-

те како је: доћи ће на тај испит разни људи, да чују шта сте научили, па да се не брукамо пред светом...

За време испита студент се побунио:

– Шта ме то питате, професоре?... Нисмо се тако договорили!

Професор му се извинио.

Хуго Клајн, са лицем Бастера Китона, био је професор позоришне режије. Он и Јосип Кулунџић били су људи различитог кова: Клајнове редитељске анализе драмских текстова доживљавали смо као часове анатомије, а Кулунџићеве као спектакле препуне изненађења. Клајн је био присталица Фројдове школе, психоаналитичар чије су режије биле убиствено прецизне, а Кулунџић је био позоришни хедониста који је подједнако уживао у ономе што се догађало на сцени и у ономе што се збивало око ње (позоришне интриге, у којима је и сам радо учествовао, биле су део његових режија!).

Клајн није одобравао редитељске слободе.

Кад га је његов бивши ученик, после режије „Окованог Прометеја“, упитао за мишљење, рекао је само толико:

– Смело и не би смело!

Кулунџић и Клајн били су баш различити.

Са хеленистом чика-Мишом Ђурићем, опет, нико се није могао поредити. То је била људска громада, исклесана од камена Олимпа: брекћући, спуштао

се свом тежином на столицу и, док се не би издувао тражио је да му нека од присутних глумица што гласније прочита одломак из „Илијаде“ или „Одисеје“, у чему је уживао затворених очију цокћући од задовољства. Кад би дошао к себи, погледао би ка нама својим водњикавим очима.

– Знате ли ви, будалчине, зашто су богови казнили Едипа? – упитао нас је, гледајући изнад наших глава.

Пуштао нас је да неко време нагађамо.

Питање није било нимало лако. Богови су казнили Едипа да не може бити горе: удио је оца, оженио се мајком, себе је ослепео...

Зашто?

– Богови са Олимпа не воле кад неком човеку све добро иде, јер грчки богови су јако завидни... – одговарао је чика-Миша Ђурић на своје питање. – А Едипу је све ишло добро, осилио се. Зато су га богови казнили као никог... А ви, моје будалчине, упамтите: кад вам у животу све иде превише добро, ви се забрините, пазите да вам се баш тада не догоди неко зло. Кад вам иде јако лоше, кад вас притисне мука, не брините, јер доћи ће бољи дани, богови ће вас ускоро оставити на миру...

Зар пропустити час на коме је то речено?

... Мој професор био је и elokвентни Рашко Димитријевић, који је предавао на катедри за Светску

књижевност. Говорио је дивно о француским писцима, нарочито о Прусту – тако да нам је укус Прустове „мале мадлене“, тог колачића из младости, заувек остао близак! – долазили смо са Чудуре, још као гимназијалци, да слушамо Рашкова предавања, тискајући се са студентима много старијим од себе у препуној слушаоници на Правном факултету у којој је једва било места за све...

Како је дивно говорио тај човек!

Био је рођени оратор, није написао ни једну књигу – једино што је после њега остало био је превод са француског језика, који је говорио као матерњи, Фурнијеовог романа „Велики Мон“. Ту књигу радо је поклањао својим студентима...

Преносио је младима лепоту београдског беседништва. Речи је сипао као из рукава: оне су излазиле из његове умне главе у млазевима, заплускујући нас као опојни звуци са неког цез-инструмента претварајући Рашкова предавања у концерте који се памте.

Речи, речи, речи!

Кад је Рашко Димитријевић отишао у пензију, виђали смо га како сатима стоји на тераси свог стана, изнад „Српске кафане“, гледајући на прометну улицу Иве Лоле Рибара, којом су у свако доба тутњале колоне аутомобила, аутобуса и трамваја...

Ја никада нисам полагао неки испит код Рашка, а тако сам много од њега научио. Никада се нисмо

узнали, никада нисмо разговарали. И ја сам за њега био, верујем, анонимни делић оне студентске масе која се са разних факултета сливала у слушаонице у којима је говорио Рашко, уживајући у његовим надахнутим предавањима.

Срели смо се први пут, лицем у лице, много година касније пред „Српском кафаном“, око подне. Мој колега са телевизије зауставио је старог професора да га поздрави, а ја сам стајао по страни, чекајући стрпљиво да заврше разговор...

Рашко се неочекивано обратио мени:

– А зашто се ви не јављате свом професору? – упитао ме је.

Био сам затечен.

– Али, професоре... – замуцао сам. – Ја сам мислио да се ви мене уопште не сећате, нисам хтео да досађујем...

Додирнуо је моје раме.

– Хајде, пођите са мном! – позвао ме је.

Тим присним додиром успостављен је нови однос између професора и мене, после толико година.

Пошао сам за професором.

Зидови ходника, видело се, годинама нису били кречени. Зграда је била запуштена, као да се о њој нико није старао. Кад смо стигли до професоровог стана, на првome спрату, Рашко је откључао врата и ми смо ушли у његов полумрачни стан.

Слаба светлост допирала је са терасе, кроз просењене завесе. Као у измаглици видела се старомодна трпезарија, видело се одмах да ту живи самац.

– Седите! – наредио је Рашко.

Сео сам за лакирани сто, са кога се љуштила боја. Преко трпезаријског стола била је пребачена везена бела тканина. На средини стола, сребрна здела са мандаринама: мртва природа у мртвоме стану.

Рашко је, не палећи светло, пришао орману испуњеном књигама, сложеним без неког реда. Тек касније приметио сам да је ту била и гомила фасцикли, приличан број: личиле су на картотеку у некој приватној амбуланти, у којој доктор чува историје болести својих пацијената.

Професор је, без муке, извукао зелену фасциклу, на којој је његовом руком писало моје име, штампаним словима.

– То је мој досије о Вама! – пружио ми је Рашко фасциклу. – Нема много, али пратим вас колико могу...

Држао сам фасциклу не усуђујући се да погледам шта се налази у њој: осећао сам се као јунак Кафкиног „Процеса“.

– Сви моји студенти, у које убрајам и Вас, имају такве фасцикле... – охрабрио ме је Рашко. – Погледајте!

Шта ли то професор има о мени?

У фасцикли је било доста текстова, исечених из новина и часописа: филмске критике и позоришни прикази из листа „Младост“, две-три хумореске из „Ошишаног језа“, интервјуи и новински чланци напабирчени са разних страна – Рашко Димитријевић је, од свега тога, саставио свој мали досије о мени.

Многи Рашкови студенти, као ни ја, нису знали да стари професор, у осами, сакупља текстове које смо објављивали ту и тамо – на тај начин настављао је своје дружење са нама.

– Рекао сам вам да и вас сматрам својим учеником! – поновио је Рашко...

Погледао сам у фасциклу, пажљивије.

Неких сам се текстова присећао – већина од њих, ипак, били су ми непознати. Не, то ја нисам написао...

– Професоре... – приметио сам, готово шапатам.
– Овде има и текстова које ја нисам написао, сигуран сам...

Рашко се осмехнуо.

– Варате се, све су то ваши текстови... – објаснио ми је. – Само, ту су и они текстови које ћете ви тек написати, после моје смрти.

Од тих текстова, из фасцикле Рашка Димитријевића, састављена је ова књига.

вудина юуи

ШЕР МЕТР

Шер Метр је, у белим фармерицама, кружио бициклом по Београду.

Привлачио је пажњу пролазника: ближио се седамдесетој години живота, а деловао је младолико – добро очуван, седокос, са танким љубичастим уснама на прозрачном кристалном лицу – мада је већ осећао ерозију у целом свом бићу, све се у њему крунило, све га је напуштало. Чудио се како још постоји, кад му се тело расенило...

Тура му је почињала на Врачару, од породичне куће у мирној Смиљанићевој улици, у којој је уживао са својим сновима, својим женама и великим огледалом у коме се огледао читав његов живот.

Тешко је било раздвојити оно што му се истински догађало од онога што је сањао док је окретао педале.

– Цео је живот само мој сан! – говорио је.

У том Шер Метровом сну, готово као и у његовом животу, женама је припадало изузетно место. Са сваком од њих одржавао је добре односе.

– Није било ретко да сам легао крај једне жене и да сам се будио крај друге... – исповедао се. – Једном